

GLASFABRIEK DE SCHIE IN 1904

In het personeelsblad van de Vereenigde Glasfabrieken van januari 1962 stond een zeer persoonlijke herinnering van een zekere 'P.G.'. Het is jammer dat de volledige naam niet is vermeld. Het artikel bevat veel vaktermen en specifieke benamingen maar de lezer kan zich toch wel een goed idee vormen van het fabricage proces maar vooral ook van de sfeer in de fabriek die soms toch gemoedelijker was dan wij ons thans dikwijls voorstellen.

Het is nog duidelijk de tijd van het handbedrijf waarin de eigenlijke glasblazer met enkele andere mensen samen een ploegje vormen.

De eenvoudige omrastering van een houten hek met daar direct achter de 'Portiersloge', bestaande uit een afgekeurde en oude 'roef' van een rijnaak met een enkele ruit en deur, zou niet kunnen doen vermoeden, welk een belangrijke industrie daarachter in continu werkzaam was.

Aan de voorzijde bevonden zich enkele kleine huisjes, bestemd voor de 'Huttemeester' Coos de Ruiter, voor de Ovenbouwer Koen Westerveld en tenslotte een huisje voor de 'Spitse Stok' C. Martijnse.

Iets verderop lagen de 'Kantoorlokalen' met daar weer achter de vier hutten, 'De Schie', de 'Oranjeboom', daarnaast de 'Palmbloom' en tenslotte de 'Vlierboom', in de volksmond de 'Balletent'.

De volledige nachtploeg van 'De Schie' is ruim 6 uur n.m. op dreef gekomen. Zoals gebruikelijk is werden er die nacht de gewone soorten flessen gemaakt, zoals patent- en wijnflessen, daarnaast de 'Siepels' en 'Kannetjes'.

Uiteraard ging er van de zijde der glasmakers iedere dag belangstelling uit naar de soort fles, die gemaakt zou moeten worden, aangezien de ene soort met de andere veel verschil maakte in prijs en premie. Dat een en ander meermalen tot een twistpunt werd tussen de leiders en glasblazers is zeer begrijpelijk, daar de ene stee soms wekenlang een goedkope fles maakte, terwijl de andere een meer rendabele vorm onder de voet van de steller had.

De hitte in de fabriek is ondragelijk, ofschoon alle luiken en ramen wijd open staan. Loom en verhit lopen de indragers van de bak naar het pleeghok om daar hun warm vrachtje naar binnen te schuiven. Gebeurt dit echter niet naar de regels van de kunst, waardoor twee hete flessen aan elkaar geraken, dan klinkt de schreeuw van de 'Pleger': 'Martijnse, eentje minder'. Enkele van de jongeren schreeuwen 'S m o o r k u i l', maar het is te heet om zich overigens druk te maken. Zij immers zijn druk in de weer met hun pijpen af te stoten en met hun natte spanen, die niet te vroeg maar ook niet te laat in die vorm moeten worden gezet, waarin de fles gedraaid wordt.

Met verhitte koppen en van zweet plakkende hemden werken de glasmakers C. van der Net, Janus van Os, C. Martijnse, W. Mulder, J. van Rooij en J. van Tricht rustig door, terwijl A. Lans op den Steen op de Bok zijn kunsten botviert.

Hoe en wanneer het kwam was niet te zeggen, maar de roep van 'Schuimbak' wordt door ieder overgenomen, waarna de glasmakers W. Gonlag en Cas Slieker als eersten de 'Pijp' lieten staan. De overigen volgen direct. Voor de indragers en plegers was het oponthoud geen bezwaar en maakte dit geen verschil in hun loon, doch aanvangers,

stellers en glasmakers werden van deze gedwongen rust niet wijzer. Respectievelijk 10, 30 en 60% was de beloning voor het werk per nacht voor de drie laatstgenoemden.

De hut ligt thans volkomen stil en is tot rust gekomen. Nog steeds heerst er een grote hitte. De 'Spitse Stok', Janus van Os, beijvert zich de dorstige keel te laven met koud bier, dat in allerijl is gebracht. Het gaatjes knippen in de 'Bierkaart' gaat Van Os goed af. Voor elke fles een gaatje.

Glasmaker Dries van Leeuwen en steller Jaap van Dijk zijn in het pleeghok in heftige discussie gewikkeld over het werk van de beide 'Borrelsorteurs', J. van de Heuvel en J. van Brugge, die, naar de mening van de twee eerstgenoemden, weer te veel hebben afgekeurd van het werk uit de vorige nacht en niet minder dan 84 'Kannetjes' hebben stuk gesmeten. Kwade tongen beweerden dat het aantal per nacht afgekeurde flessen sterk verband hield met de vriendschap tussen hen beiden en de betrokken glasmakers. Ook hier zal de waarheid wel in het midden liggen.

Wat wel zeer zelden voorkomt gebeurt thans. De Directeur, Antoon van Deventer, heeft zich, nu alles stil ligt, naar de hut begeven gevolgd door de bedrijfsleider, de heer Bouman, en de boekhouder, de heer Landsbergen, en de heer Van Oort. Het bezoek wordt gecompliceerd door enkele dames. De heren laten zich voorlichten over de toestand van het glas.

Na enige tijd opent Glasmaker Markestein als eerste in de rij de werkzaamheden, spoedig gevolgd door de anderen. Het glas is rustig en bewerkelijker geworden. De aanvallers halen voorzichtig hun 'Griffel' en steken 'de Klos'. Het schuim is vrijwel uit het glas verdwenen. Weer is de arbeid algemeen en men zingt het bij de glasmakers zo overbekende lied van 'Wordt het dan nooit geen zaterdagavond, zaterdagavond 12 uur'. De laatste woorden komen er langzaam, galmend en verlangend uit. Dan klinkt doordringend de roep van de 'Pleger': 'Martijnse, eentje minder', wat wordt gevolgd door een verwensing van de glasmaker aan het adres van de indrager. De waarschuwing bevat geen enkel woordje Frans. De kans om die nacht een premie van 10% te halen is zeker verkeken en de glasmakers zullen hard moeten aanpakken om het tijdverlies in de voornacht weer in te halen. Ondanks het oponthoud is de stemming goed. De glasmakers nemen het hoe het ook uitvalt. 'Schuimbak', 'Hardebak', 'Hazemelk' en 'Rambam' zijn nu eenmaal geen gewenste glassoorten.

De jonge, blonde glasmaker W. Gonlag, in de regel aanvoerder van de zangers, zet een algemeen bekend lied in, dat door allen uit volle borst wordt meegezongen. De 27-jarige Jan van Tricht met zijn robuuste kop en enorme longen en de twee meter lange steller Jaap van Dijk wedijveren om hun gezang tot recht te laten komen. De gehele hut is thans een enorm zangkoor. Het ritme van de arbeid is weer normaal. Grappen en grollen worden tussen de werkstee uitgewisseld. Er wordt terdege aangepakt. De glasmakers grijpen weer het 'Schrijnijzer', waarmee de fles van de pijp wordt gescheiden, en met hun bindijzer wordt voor het hete 'Lok' de kop omgelegd, die direct op het bankje door de glasmaker met het plankje op zijn dijbeen wordt afgemaakt. Weer wordt een knikkertje uit het 'Telhuisje' overgebracht naar de andere kant, zodat straks de 99 knickers het huisje vol maken. Men verheugt er zich over dat het glas weer prima

Glasblazerij bij nacht.

is, maar ook dat straks, in de dagploeg, de bekende harmonicaspeler Toon Smit zijn vrolijke deuntjes zal laten horen. Men leefde tevreden en gelukkig in de oude glashutten, waar zelfs op gezette tijden een Beiers muziekgezelschap voor de goede stemming kwam zorgen.

Was het eenmaal bekend, dat er een verloving of trouwdag op til was, dan versierde men broederlijk de werkstee van de betrokkene met groen en bloemen, welke versiering zeker 14 dagen gehandhaafd werd want het was dan ook 14 dagen feest in de hut.

Men was bij de Directie scheutig met het verstrekken van voorschotten en bedragen tot f 50,- werden dan ook grif uitgekeerd. Nu echter denkt men niet aan feestvieren: er moet aangepakt worden. De afnemers van ons product, de firma's Wijnand Fockink, Van Marken, Hulskamp, Hellebrekers, De Kuyper, zomede de brouwerij 'De 3 Hoefijzers', zorgden er anderzijds voor dat de kas van Landsbergen en Van Oort behoorlijk werden gespekt.

De nachtarbeid is nu gestadig en men werkt regelmatig en hard. Zelfs uit de andere hutten, 'Oranjeboom' en 'Vlierboom', klinkt nu het gezang in de stille zomernacht. De indragers en aanvangers hebben reden verheugd te zijn, daar zaterdag om 11 uur scheepjes worden gezet en zij in stede van kwart voor twaalf, om 11 uur naar huis kunnen, aangezien zij vrijgesteld zijn van dit zware en afmattende werk.

Dan klinkt de bel voor schafttijd en men begeeft zich naar het pleeghok, waar langs de kanten lage bankjes zijn geplaatst. Daar wordt de broodmaaltijd genuttigd. De grollen en grappen zijn nu niet van de lucht en men wisselt gedachten en belevenissen uit over de kermis op het Broersveld. Dan zijn er anderen, die raadsels opgeven, die heus niet behoren om onder de Kerstboom herhaald te worden.

Enkele indragers hebben zich inmiddels op de 'stee' begeven om zich te bekwamen in het werk van de aanvanger. Onder het welwillend oog van de 'Spitse Stok' worden deze pogingen aangemoedigd. Immers de jongeren vormen de 'Bibit' waaruit later aanvangers en stellers voorkomen. Dan klinkt het 'Overal' van de stoker en wordt de arbeid wederom aangevangen.

Schrijver van deze korte schets, als indrager in de hut gekomen, mocht het genoeg smaken om onder de deskundige leiding van J. van Tricht het aanvangersvak en later als halve steller op te treden. Met Koos de Ruiters vormden zij het drietal met J. van Tricht als glasmaker. Verondersteld wordt dat de heer J. van Tricht wel een der zeer weinige nog in leven zijnde glasmakers te Schiedam is.

Alhoewel de werktijden voor de dag- of nachtploeg weinig verschilden, werd als regel 60 tot 65 uur per week gewerkt, tegen een loon van f 40,-, f 25,- en f 10,- respectievelijk voor de glasmaker, steller of aanvanger. Indragers ontvingen voor de dagploeg f 4,-. Voor de dag beurtelings met de nachtploeg f 5,-, terwijl de indragers die te allen tijde in de nacht werkten f 6,- ontvingen. Vacanties waren niet bekend. Iemand die voor de een of andere reden een dag voor zich zelf wilde hebben, betaalde dit uit eigen zak.

Het is thans 5 uur in de morgen. Tenslotte is men ondanks alle malheur, tevreden met het behaalde resultaat. De indrager van Jaap van Leeuwen krijgt opdracht 'de Emmer' te halen. Gelijk de boer die zijn koeien onder handen heeft gehad met zijn emmer, waarin een houten ronde plank teneinde het morsen te voorkomen, zo begeeft zich nu de indrager naar de Bakkerstraat, waar de mouterij in volle gang is. In zijn linker hand draagt de jongen de twee sigaren 'van 2 cent' en in zijn rechter hand de emmer. Hij schreeuwt tegen de mouter, die op zijn stookketels aan het werk is, zijn aanwezigheid toe en wijst hem waar de twee sigaren liggen. Dan draait hij onder het goedkeurend oog de kraan open en vult de emmer tot aan de rand. Met bekwame spoed keert hij terug naar de hut, waar intussen de glasmakers en hun satelieten met ongeduld wachten. De portier Van Leeden, die de jongen terug ziet komen, kijkt kwijlend en likkebaardend naar de inhoud van de emmer, het is hem bekend welk een kostelijk nat de emmer bevat. De indrager deponeert de emmer op de bak. Zonder enig oponthoud in het werk, scheppen de glasmakers en stellers hun koffiemokken, die in de bak vlug zijn omgespoeld, vol met de moutwijn en als water gaat het naar binnen. Ondertussen heeft de indrager nog een flinke reprimande in ontvangst te nemen: hij behoort in het vervolg harder te lopen.

Het einde van de nachtarbeid is in zicht. De 'Spitse Stok' komt nu met het koude bier, waarvan nog menig flesje wordt 'koud' gemaakt. De kostelijke maar tevens zeer goedkope inhoud van 'de emmer' is geheel verslonden. Uiteraard is de stemming nu opperbest en de nachtarbeid wordt beëindigd. Nog eenmaal wordt nauwkeurig nagegaan hoeveel maal per nacht het telhuisje is gekeerd, waaruit moet blijken dat ook zoveel maal 100 flessen zijn gemaakt.

De Rotterdamse indragers haasten zich nu om op de 'plaats' te komen om de grote glaswagens, bespannen met twee sterke paarden en gevuld met manden met flessen, te halen. De wagens hebben als bestemming de Baan in Rotterdam, waar de vracht afgeladen wordt bij de firma De Kuyper. De laatste jongens, die hun armoedig jasje achter zich aanslepen, worden alsnog geholpen om op de wagens te klauteren, waar zij veelal spoedig van vermoeienis in slaap vallen. Ook voor hen is de nachtarbeid geëindigd, maar het zit weer goed want morgen vinden ze f 5,- in het loonzakje.

Intussen, nadat de 'Dagploeg' op de stee is aangekomen, verlaten onze mannen de hut en begeven zich in een meer of minder vrolijke en rumoerige stemming naar de 'Tent' aan de Buitenhavenweg waar Hein Breukelman zijn scepter zwaait. Ook daar blijft een gedeelte van het loon op de 'lat' staan, maar 'à la Bonheur', woensdag is het loon beuren en wordt de schuld, al of niet met dubbel krijt geschreven, weer afgehandeld. Zo en niet anders was het leven van de Schiedamse glasmakers. Eenvoudige mannen, maar mensen die hun vak verstonden, stuk voor stuk kunstenaars in hun vak. Zij kenden en voelden niets voor machines en mechanisatie. Zij hadden geen oog voor de gereguleerde arbeid en strenge controle op productie. Hun devies luidde: 'Werken', doch daarnaast de gemoedelijkheid en ook wel ongebondenheid, die zich uitten zowel tijdens als na hun arbeid.

De staking in de vier fabrieken in het jaar 1904 bracht de 'Hutters' niet datgene wat er van werd verwacht. Wel deden zich voor de zich zo vrij voelende glasblazers onaangename gevolgen voor, die zeker niet in goede aarde vielen. Daar was dan in de eerste plaats het bord met 'Loodjes', die bij het binnenkomen en uitgaan gelicht moesten worden. Na korte tijd waren alle loodjes verdwenen en vonden deze op de bodem van de Buitenhaven een plaatsje. Dan was daar de als een oude generaal aangeklede Portier met goud en zilver, die die Glasmakers wel eens zou leren hoe het moest. Na korte tijd was de man zenuwziek en hij werd tenslotte door enkele glasmakers in zijn portiersloge bewerkt met het gevolg dat beiden voor enkele weken naar de Noord-singel verhuisden.

De vermaardheid en wereldbekendheid van de nu bestaande N.V. Vereenigde Glasfabrieken is geboren in de wieg van de nijverheid en werklust van de zo eenvoudige glasmakers op het einde der vorige en begin dezer eeuw. Hun devies luidde: 'aanpakken', doch daarnaast de gemoedelijkheid en ongebondenheid, welke zich uitten zowel tijdens als na hun arbeid. Zij zijn de grondleggers en pioniers van een basis waarop thans in volle glorie wordt geproduceerd.

Nieuws van de Kommissie Benamingen

Sinds 1 januari 1994 bestaat er een "nieuwe" Kommissie Benamingen. De werkzaamheden van de vorige kommissie hebben in het verleden geresulteerd in het boekje "de Flessenloods". Dit heeft zich binnen en buiten de vereniging mogen verheugen in een grote belangstelling.

Een en ander heeft tot gevolg gehad dat de voorraad van dit naslagwerkje inmiddels tot nul gereduceerd is, wat het bestuur heeft doen besluiten een aanzet tot de 2e oplage te geven.

Het is niet de bedoeling de inhoud van de 1e oplage geheel op de helling te zetten, maar waar nodig aanvullingen en verbeteringen te bewerkstelligen.

Ook wordt er momenteel gekeken wat de mogelijkheden zijn om de layout, met name de foto's, op een kwalitatief hoger peil te brengen.

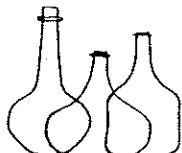
Hier blijkt de faktor kosten duidelijk de bottleneck.

Het doel van dit alles is om de terminologie die in de flessenverzamelaarswereld wordt gebezigd op een rijtje te zetten en waar mogelijk historisch te onderbouwen.

De samenstelling van de kommissie is als volgt: Klaas Prins, Peter Vermeulen, Wim Snickers en Bert de Jong.

Hoewel de werkzaamheden in 1994 wat traag op gang zijn gekomen is het toch de bedoeling om in de eerste helft van 1996 met het eindresultaat te komen.

ANTIQUE BOTTLES & STONWARE 1650 -1850

113 STRAWBERRY VALE
TWICKENHAM
MIDDLESEX TW1 4SJ
ENGLAND Tel:081-892 5858

ADVERT:

Early blown bottles and stoneware, British and Continental: I specialise in the ca 1650 to 1850 period, with a large, constantly changing, variety of items for sale by mail order - occasional general lists, or let me know what you are seeking and I will send photos, with a clear description. I also buy and trade - contact Neil Willcox, 113 Strawberry Vale, Twickenham, Middlesex TW1 4SJ, England. (Tel. 00 44 181 892 5858).